

№ 1

1340 р., після квітня 22. – Ян Длугош¹ про захоплення Львова польським королем Казимиром III²

[...] Коли король Польщі Казимир довідався про нього [смерть князя Юрія Тройденевича], він нашвидкоруч зібрав із своїх придворних і панів військо [і] після великодного тижня³ поспішно напав на Русь і обложив місто Львів. Деякий

¹ Длугош Ян (1415-1480) – польський історіограф, письменник. Походив зі шляхетської родини. З 1428 р. навчався у Краківській академії, однак, провчившись три роки, так і не здобув наукового ступеня. 1431 року вступив на службу до тогочасного краківського єпископа Збігнева Олесницького. Був його писарем, з 1438 р. – канцлером, займав інші посади. Виконував дипломатичні місії, подорожував до Рима і Святої Землі. Після висвячення у 1436 р. став каноніком краківської капітули, потім сандомирським каноніком (1456), гнзненським каноніком (1471). Засуджений королем Казимиром Ягеллоном на вигнання (1461-1463); після примирення з королем 1467 р. став вихователем його синів. Коли Владислав Ягеллон посів чеський трон, Длугош отримав пропозицію щодо пражського архієпископства, але відхилив її. 1440 року склав інвентар маєтків Краківського єпископства (втрачений у XIX ст.). Основну свою працю «*Annales seu Cronicae includi Regni Poloniae*» («Аннали або хроніки славного Польського Королівства») писав аж до смерті. Автор географії Польщі «*Chorografie*» та опису гербів земель, єпископств, багатьох шляхетських родин Польщі «*Insignia seu clenodia Regni Poloniae*» («Клейноди Польського Королівства») тощо. Під кінець 1479 р. номінований львівським архієпископом, проте так і не зайняв цієї посади через смерть (SNP. – Warszawa, 1994. – S. 109-111).

² Казимир III Великий (30.04.(30.06?)1310–5.11.1370, Краків) – польський король з 1333 р. (коронований 25.04.1333), останній представник династії П'ястів, син Владислава I Локетка; був одружений з дочкою литовського князя Гедиміна Анною (Альдоною). Проводив політику зміцнення королівської влади, завершив об'єднання Польщі, у 1340-1366 рр. воював за Галицько-Волинську Русь, а в 1366 р. підписав мирну угоду з Великим князівством Литовським, за якою Західна Волинь з Холмом і Белзом відійшла до Польщі. Вів невдалу війну проти Тевтонського Ордену, яка завершилась укладанням Каліського трактату 1343 р., за умовами якого Польща втратила Східне Помор'я. У тому ж 1343 р. приєднав до Польщі Куявію. У 1348 р. визнав чеську владу в Сілезії; сприяв міській і сільській колонізації, кодифікації права (видав Пйотркувський та Вісліцький статuti, що стали першими повними записами звичаєвого права у Польщі), в 1337-1346 рр. провів грошову реформу; у 1364 р. заснував Краківську академію. 1370 року за підтримки Казимира III було відновлено православну Галицьку митрополію. За угодами між Польщею й Угорщиною від 1327, 1338 і 1350 рр. та на засадах Будського привілею 1355 р., наступником Казимира III на польському троні став його шемітнік, син сестри Ельжбети, Людовик Угорський (УСЕ. – К., 1999. – С. 591; Довідник з історії України / За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К., 2001. – С. 279. Про зовнішню і внутрішню політику Казимира III див.: Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – Львів, 2002. – С. 68-89; його локаційна політика висвітлена у: Piekarczyk S. Studia z dziejow miast polskich w XIII-XIV w. Rola miast w walce o zjednoczenie ziem polskich i we wcześniejszym okresie monarchii stanowej do 1370 r. – Warszawa, 1955; Luciński J. Lokacje wsi i miast monarszych w Małopolsce do 1385 r. // Czasopismo Prawno-Historyczne. – 1965. – T. XVII. – Z. 2. – S. 93-122; Berdecka A. Lokacje i zagospodarowanie miast krylewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333-1370). – Wrocław, 1982; Kamińska K. Lokacje miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r. (Studium historycznoprawne). – Toruń, 1990).

³ Після 22 квітня.

час мешканці Львова витримували облогу, але пізніше, придушені голодом, разом з руськими боярами, що обороняли Високий і Низький замки і саме місто, вислали до короля [парламентарів] з повідомленням, що готові йому скоритися, коли король твердо пообіцяє, що не заборонятиме їхньої віри та обрядів. А коли король погодився на такі умови (бо знав, що якби не пристав на це, русини звязали б облогу і боронилися б до останнього), відкрили брами і впустили короля з усім військом; а віддавши обидва замки, урочисто присягнули йому на вірність і послух⁴. Король, зайнявши замки і місто Львів, знайшов там численні і дуже дорогі скарби, що залишилися по давніх князях Русі - золотого, срібло, перли, дорогі каміння і клейводи, серед яких були два золоті хрести з великими частками дерева Господнього хреста, дві корони величезної вартості, оздоблені дорогими каміннями і перлами, а також мантию і розкішний трон, всі в золоті і каміннях, - і забрав до своєї скарбниці⁵. Потім відступив під Володимир і як замок, так і місто, а з ними і всю Волинську землю загарбав. Нарешті Львівський і Володимирський замки, на той час дерев'яні, для охорони і оборони яких треба було значну кількість людей і зброї, спалив, щоб після його відходу ніхто не наважився повстати; у столиці Львівської землі посадив свого старосту і залишив частину лицарів, щоб народ, який шойно склав присягу, принаймні страхом у вірності тримали. Сам, збагачений величезними жертвами і дарами русинів, переможно і без перешкод вертав до Польщі, поспішаючи з натхненням, щоб у Кракові скласти здобуті скарби, і ще більшою могутністю засявав.

Історія Львова в документах і матеріалах: Зб. док. і матеріалів / Упоряд. У. Я. Єдлінська, Я. Д. Ісаєвич та ін. - К., 1986. - С. 12-13⁶.

⁴ Свою розповідь про опір населення Львова і про присягу Казимира III не порушувати віросповідання львів'ян Длугош датує 1340 р. Проте похід 1340 р. мав характер короткочасного набігу. Після відходу Казимира в Галицькому князівстві правив Дмитро Детько, про що свідчить документ 1341 р. Тільки з 1349 р. Казимирові вдалося укріпитися у Львові. 1341 року король звернувся до папи Бенедикта XII з проханням звільнити його від присяги (текст цього звернення зберігся в переказі в папському листі до краківського єпископа, див. розділ VIII, № 1). Упорядники збірника «Історія Львова в документах і матеріалах» вказують, що це звернення Казимира III мало місце в 1350 р. (Історія Львова в документах і матеріалах: Зб. док. і матеріалів / Упоряд. У. Я. Єдлінська, Я. Д. Ісаєвич та ін. - К., 1986. - С. 368), однак це неможливо, оскільки понтифікат Бенедикта XII тривав лише до 1342 р. Датування цього документа 1341 р. переконливо обґрунтував М. Грушевський (див.: Грушевський М. Історія України-Руси. - К., 1993. - Т. IV. - С. 21-30).

⁵ Інформацію про пограбування скарбниці галицько-волинських князів Длугош запозичив з польської хроніки XIV ст. Траски, який був сучасником і почасти учасником тих подій. За словами Мартина Груневега, ці княжі скарби ще наприкінці XVI ст. зберігалися у Кракові (Історія Львова в документах і матеріалах. - С. 368).

⁶ Польською мовою опубл.: Długosz Jan. Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. - Warszawa, 1975. - Ks. 9. - S. 268-270.

№ 2

1340 р. – Ян Длугош про захоплення Казимиром III усієї Галицько-Волинської Русі

А король польський Казимир недовго перебував у Кракові, та й то лише задля того, щоб підготувати війська до походу влітку на Русь. У день Різдва св. Івана Хрестителя веде військо, зібране по всіх землях, на Русь і здобуває та захоплює під своє панування – тим паче, що деякі добровільно піддавалися, – замки і міста в Перемишлі, Галичі, Луцьку, Володимирі, Сяноку, Любачеві, Теревовлі, Тустані та інші фортеці. А оскільки багато хто із шляхти і бояр руських бажав собі його панування, то в один рік, протягом одного літа й одного походу поширює панування своє і Королівства Польського на цілу Руську землю і як окрему частину включає, об'єднав та прислужив назавжди до Королівства Польського⁷. І від того часу ніколи не відмовила вона в підданстві і послушенстві Королівству Польському. Завжди перебувала в ширій, непорушній і відданій вірності. І хоч деякі з руської шляхти противилися пануванню польського короля Казимира і, зміцнені підтримкою татар, намагалися частими походами чинити опір королю Казимирові, та оскільки, однак, боялися розпочинати вирішальний похід зі страху перед силою короля, по багатьох битвах, зламани, вигинули майже дощенту і були розсіяні, а ціле військо польське після здобуття великої кількості замків і фортець і підкорення Руської землі звиятно і без втрат повернулося додому.

Długosz Jan. Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. – Warszawa, 1975. – Ks. 9. – S. 270-271.

⁷ У 1344-1345 рр. Казимир III зумів відторгнути від контрольованих Дмитром Дестьком теренів Сяноцьку землю, а в 1349 р. здійснив новий похід на Галичину, захопив Львів, Белз, Холм, Берестя та Володимир. Наступного року волиням вдалося відбити Володимир, Берестейшину, Белзьку і Холмську землі, але в повторних війнах 1365-1366 та 1376-1377 рр. поляки знову здобули Холм і Белз. Загалом війна за Галичину тривала аж до 1387 р., коли ці руські землі остаточно перейшли до Польського Королівства.

№ 3

Бартоломей Зиморович⁸ про захоплення Казимиром III Галичини

1339. *Смерть Болеслава*. У той час нарешті руські бояри покарали подвійну княжу хіть отрутою⁹.

Правління Казимира. Смерть Болеслава відкрила Казимирові Великому надійну владу над Руссю, яка залишилася без правителя. Він спішно, а тому зненацька, прилетівши з польськими орлами, схилив на свій бік несподіваним брязканням зброї руських бояр, які радились про наступника та даремно вже шукали володаря чужого. І Львів також після менших володарів охоче вшанував польське берло, пересвідчившись, що велика прихильність Казимира та багато інших королівських чеснот, ніколи не бачених у княжат, с великим щастям, добровільно схилив перед ними боротьби переможену голову. За провідниками народу легко пішли й інші люди [...].

Спалення Львова Казимиром. Але коли Казимир довідався, що провінція, шойно здобута, особливо безжалісно та вперто ставилася до поляків із-за чужого обряду і ніколи не потерпить римського панування, і противиться йому, то, аби назавжди утримувати її у послузі, вжив різноманітних засобів для підкорення духу русинів. Верхівку цього народу прийняв до шляхетського стану, військових приборав під свої хоругви, селян увільнив від панщини, а міщан – від поденної роботи¹⁰, і схизму, якої боялися найбільше, пустив на самотік, а Львів, обидва замки якого побачив, [...] відсік безмежним вогнем (аби мешканці не сміли бунтувати). Проте, побачивши, що мешканці не хотіли залишати згарищ замків і цісі гори рідкісної неприступності, яка єдина в Сарматії першому-ліпшому наїзникові була виставлена на здобич, з королівським задумом розпочав королівську справу, надумав на руїнах давнього міста побудувати нове¹¹.

Зиморович Бартоломей. Потрійний Львів. Leopoldis Triplex / Пер. Н. Царьової. – Львів, 2002. – С. 61-62.

⁸ Зиморович Юзеф-Бартоломей, первісне прізвище Озімек (J. V. Ozimek) (1597, Львів – 1677, там само) – поет, хроніст міста Львова, син майстра будівничого, займався торгівлею. Від 1620 р. – в магістраті: писар, лавник, радник (з 1648), неодноразово був львівським бурмістром. Писав вірші, тімни, панегірики тощо польською й латинською мовами. З 1634 р. готував історію Львова, широко використовуючи архівні матеріали. Опублікував історію львівського монастиря бернардинів «*Domus virtutis et honoris*» (1672), біографічну працю «*Viri illustres civitatis Leopoliensis*» (1671) та хроніку Львова від міфологічних часів до 1633 р. «*Leopoldis Triplex*». У 1672 р. боровся з турками, обороняючи Львів. Написав хроніку облоги міста «*Leopoldis... a turcis... hostiliter obsessa*» (1693) (SHP. – Warszawa, 1994. – S. 582).

⁹ Бояри отруїли Юрія II 7 квітня 1340 р.

¹⁰ На фантастичність цих тверджень Б. Зиморовича вказував уже Д. Зубрицький (див.: Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Пер. І. Сварника. – Львів, 2002. – С. 27-28).

¹¹ Жодних документальних даних про будівництво Казимиром III у Львові немає. Відомий лише (в копії XV ст.) його привілей на магдебурзьке право місту від 17 червня 1356 р.